

Ouderzinnis (be)handeling

RUNE DHOORE

(Luciani, z.d.) © Tony Luciani

(Ventura, z.d.) © Sandra Ventura

(Ventura, z.d.) © Sandra Ventura

DE SCHADUW VAN ZORG

Bachelorproject
Academiejaar: 2024 - 2025
Docent: Greet De Brauwere

INHOUDSTAFEL

INLEIDING.....	03
1122 MELDINGEN IN ÉÉN JAAR: DE OMVANG VAN OUDERENMISHANDELING IN VLAANDEREN.....	04
EEN COMPLEXE DEFINITIE VAN OUDERENMIS(BE)HANDELING.....	05
DE GRIJZE ZONE TUSSEN OUDERENMISHANDELING EN OUDERENMISBEHANDELING.....	05
PLEGERS VAN OUDERENMIS(BE)HANDELING: PERSOONLIJK NETWERK VS. BEROEPSKRACHTEN.....	06
ACTIEVE VS. PASSIEVE OUDERENMIS(BE)HANDELING.....	07
VORMEN VAN MIS(BE)HANDELING.....	07
OORZAKEN VAN MISBEHANDELING.....	08
DETECTEREN, SIGNALEREN EN ONDERSTEUNEN: DE AANPAK VAN OUDERENMISHANDELING.....	08
• ORGANISATIES IN VLAANDEREN: WAAR KAN JE TERECHT? <ul style="list-style-type: none">◦ 1712◦ WOONZORGLIJN◦ VLOCO	
• HET JURIDISCHE KADER ROND OUDERENMIS(BE)HANDELING	
• DE COMPLEXITEIT VAN OPVOLGING BIJ OUDERENMIS(BE)HANDELING	
KWALITEIT VAN LEVEN EN KWETSBAARHEID BIJ OUDEREN.....	11
DE TOEKOMSTIGE IMPACT VAN VERGRIJZING OP OUDERENMIS(BE)HANDELING.....	12
UITDAGINGEN IN HET AANPAKKEN VAN OUDERENMIS(BE)HANDELING.....	12
CONCLUSIE.....	14
BRONNENLIJST.....	15

INLEIDING

De alarmbel gaat af. Een vrouw wordt ruw uit haar bed getrokken en in een rolstoel gegooid. Haar gezicht vertrekt van de pijn, maar ze zegt niets. Haar ogen schieten heen en weer, zoekend naar hulp, maar haar lippen blijven gesloten. Ze durft niet te protesteren. Haar zoon, onverzorgd en met een scherpe, doordringende blik, grijpt de handgrepen van de rolstoel en stormt de gang door.

Verpleegkundigen schieten toe en proberen hem tegen te houden, maar hij duwt ze ruw opzij. Wielen schuren over tenen, chaos breekt uit. Directeurs en artsen arriveren gehaast, maar blijven aan de kant staan, niet wetend hoe te handelen. Het is bekend dat de zoon financieel misbruik van haar maakt. Pensioengeld is verdwenen, en hij dwingt haar om gebruikt incontinentiemateriaal opnieuw te dragen. Maar nu, terwijl hij haar bijna letterlijk uit de zorg wegsleurt, lijkt niemand in staat in te grijpen.

En voordat iemand kan handelen, zijn ze verdwenen. De vrouw stil en gebogen in de rolstoel, haar zoon vastberaden vooruitduwend.

Het begin van een spannend boek zou je denken, maar niets is minder waar. Dit is een casus die zich afgelopen maanden tijdens mijn stage op de sociale dienst in een Vlaams ziekenhuis heeft voorgedaan. Het trok direct mijn aandacht. “Waarom wordt hier niet ingegrepen?”, was mijn eerste vraag. Krijgt dit thema wel voldoende aandacht, zowel in de media als binnen organisaties en de overheid? Toen ik met deze situatie geconfronteerd werd, wilde ik dit thema onmiddellijk onderzoeken.

Een oudere vrouw die door haar zoon tegen haar wil wordt meegenomen uit het ziekenhuis, maar niemand durft iets zeggen. Dit type situatie, waarin familieleden tegen de wens

van de patiënt handelen, komt vaker voor en verdient meer aandacht. Ouderenmishandeling is een ernstig en onderbelicht probleem in onze samenleving. Uit onderzoek blijkt dat maar liefst één op zes ouderen in Vlaanderen hiermee te maken krijgt. (Nws, 2023) Ondanks de omvang en impact ervan blijft ouderenmishandeling vaak onder de radar.

(Luciani, z.d.) © Toni Luciani

Dit artikel is bedoeld om het bewustzijn te vergroten en de aandacht te vestigen op een kwestie die dringend aandacht vereist. De maatschappij heeft een gedeelde verantwoordelijkheid om deze kwetsbare groep te ondersteunen. Door bewustwording te creëren en aandacht te geven aan ouderenmishandeling, kunnen meer mensen signalen leren herkennen en actie ondernemen. Dit vraagt om alertheid van zorgverleners, familieleden, bureaus, en anderen in de omgeving van ouderen. Het begint bij vragen stellen, het uiten van bezorgdheid en het inschakelen van de juiste hulpinstanties waar nodig. Het is van groot belang dat ouderen zich veilig voelen en de regie over hun eigen leven behouden. Door ouderenmishandeling bespreekbaar te maken en signalen serieus te nemen, kunnen we bijdragen aan een samenleving waarin ouderen met respect, waardigheid en zorg worden behandeld.

In dit artikel wordt aangegeven wat ouderenmis(be)handeling inhoudt en welke soorten mishandeling er allemaal bestaan. Bovendien wordt het belang van een goede kijk op dit thema besproken en bekijk ik de uitdagingen binnen dit thema.

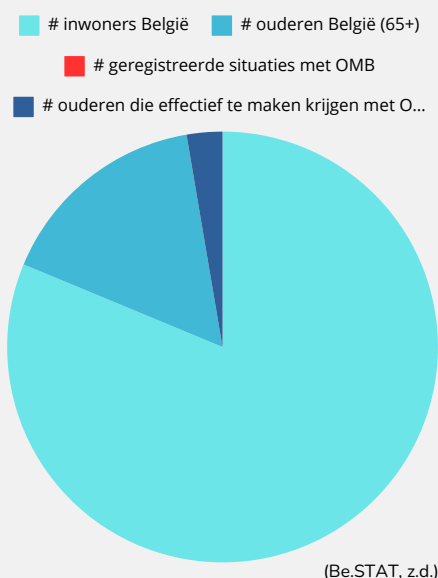
Ik verdiepte me verder in dit thema door literatuurstudie, het bekijken van documentaires, beluisteren van podcasts, etc. Daarnaast toetste ik de informatie die ik vond bij de sociaal werkers van de sociale dienst van een regionaal ziekenhuis in Vlaanderen, die regelmatig met dit thema in aanraking komen.

1122 MELDINGEN IN ÉÉN JAAR: DE OMVANG VAN OUDERENMIS(BE)HANDELING IN VLAANDEREN

In het begin van 2023 telde België ongeveer 2.3 miljoen ouderen (65+). Procentueel gezien komt dit neer op bijna 20% van de bevolking. Naar aanleiding van de vergrijzing verwacht het Belgisch Federaal Planbureau dat dit zal oplopen tot meer dan 25% tegen 2050. (Author-Kce, 2024)

Ouderenmis(be)handeling is een ernstig probleem dat vaak onderbelicht blijft in onze samenleving. Maar liefst 1 op 6 ouderen in Vlaanderen krijgt te maken met ouderenmis(be)handeling. In 2022 werden er in Vlaanderen maar liefst 1122 situaties van ouderenmis(be)handeling geregistreerd. Dit komt neer op ongeveer 22 meldingen per week. (Nws, 2023) Uit onderzoek blijkt dat dit een onderschatting is, aangezien ongeveer de helft van de ouderen hier niet over wil praten. Één van de redenen hiertoe is het grote taboe dat met dit thema gepaard gaat. Het is dus een onderbelichte problematiek waar zowel ouderen als professionals weinig van afweten. (Ouderenmis(Be)Handeling (H)Erkennen en Bespreekbaar Maken, z.d.)

In 66 procent van de gevallen is de pleger iemand uit het directe netwerk van de oudere, zoals partner of kinderen. In de meeste gevallen gaat dit over een overbelaste mantelzorger waarbij de zorg te zwaar wordt of die zelf te maken hebben met problemen. (Nws, 2023)

EEN COMPLEXE DEFINITIE VAN OUDERENMIS(BE)HANDELING

Op de website van de organisatie VLOCO[1] is volgende definitie van ouderenmis(be)handeling terug te vinden:

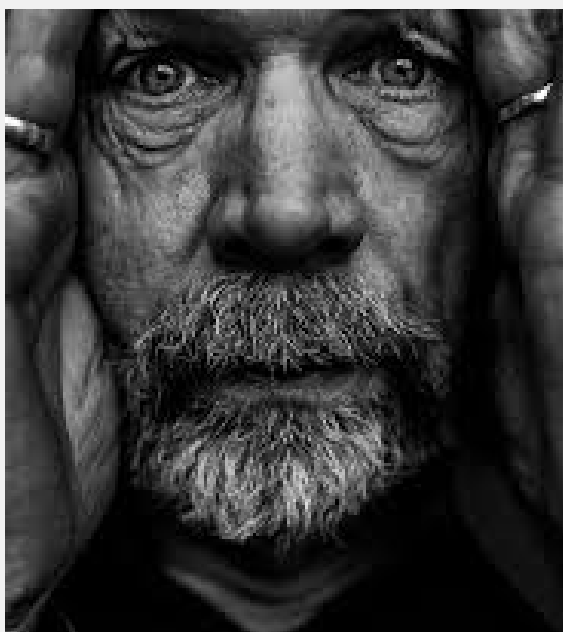
"Onder mis(be)handeling van een ouder persoon (iemand van 60 jaar of ouder) verstaan we al het handelen of nalaten van handelen van al diegenen die in een persoonlijke en/of professionele relatie met de oudere staan, waardoor de oudere persoon (herhaaldelijk) lichamelijke en/of psychische en/of materiële schade lijdt dan wel vermoedelijk zal lijden en waarbij van de kant van de oudere sprake is van een vorm van gedeeltelijke of volledige afhankelijkheid." (Comijs e.a. 1996, p. 18)

Bij deze definitie moet er een kanttekening gemaakt worden. Bij dit thema wordt er altijd

[1] Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(be)handeling

vertrokken vanuit de beleving van het slachtoffer en/of de aanmelder. Hierbij is het belangrijk dat de hulpverlener altijd neutraal blijft. Bovendien wordt er pas gesproken van ouderenmis(be)handeling vanaf het slachtoffer de leeftijd heeft van 60 jaar of ouder en er sprake is van een persoonlijke of professionele relatie, waarbij wederzijds vertrouwen een centrale rol krijgt. Hier is het verschil te merken met geweld tegen ouderen. Bij geweld tegen ouderen ontbreekt vaak wederzijds vertrouwen, terwijl dit juist een kenmerk is bij gevallen van ouderenmis(be)handeling. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

De mis(be)handeling van ouderen kan zowel een langdurig proces zijn, als één enkele handeling. Daarbovenop is het slachtoffer van de mis(be)handeling in de meeste gevallen gedeeltelijk of volledig afhankelijk van de pleger. De afhankelijkheid kan lichamelijk, financieel, cognitief, psychisch of sociaal zijn, of een combinatie hiervan. Belangrijk hierbij is dat deze afhankelijkheid zeer ruim wordt bekeken. Er is niet alleen sprake van een zorgafhankelijkheid, maar ook de pleger kan gedeeltelijk of volledig afhankelijk zijn het slachtoffer. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

(Steven Dijkshoorn, 2022) © Steven Dijkshoorn

DE GROZE ZONE TUSSEN OUDERENMISHANDELING EN OUDEREN- MISBEHANDELING

Het is verontrustend dat sociaal werkers in ziekenhuizen vaak het verschil tussen ouderenmishandeling en ouderenmisbehandeling niet goed kennen. Dit werd duidelijk toen ik de vraag stelde of zij het onderscheid konden maken tussen beide, en ik het juiste antwoord niet kreeg. Dit benadrukt mijn zorg dat ouderenmis(be)handeling te weinig bekend is, zowel bij de bevolking als onder professionals.

Ouderenmishandeling wordt gedefinieerd als een handeling die opzettelijke fysieke, morele of materiële schade toebrengt aan een persoon, gepleegd door iemand binnen een persoonlijke of professionele relatie. Dit kan eenmalig of herhaaldelijk zijn. Daarentegen wordt ouderenmisbehandeling als onopzettelijk beschouwd. Dit kan het gevolg zijn van bijvoorbeeld een gebrek aan inzicht of zorg, vaak uitgevoerd met de beste bedoelingen door zorgverleners of familieleden. (Gezondheid en wetenschap, z.d.)

In de praktijk komt vooral ouderenmisbehandeling voor, zo vertelt de sociaal werker. Dit heeft vaak te maken met een verantwoordelijkheidsgevoel van het netwerk ten opzichte van de oudere, maar kan ook in conflict komen met de doelstellingen van goede zorg. Daarnaast wordt aangegeven dat het verschil tussen mishandeling en misbehandeling vaak niet zwart op wit te maken is, omdat de grenzen vaak vervagen. Ouderenmishandeling en -misbehandeling lopen in veel gevallen vaak in elkaar over, wat het nog complexer maakt om te identificeren en aan te pakken.

Een incident in een rusthuis in Aalst, dat zich in 2016 voordeed, laat zien hoe moeilijk het kan zijn om het verschil tussen ouderenmishandeling en misbehandeling vast te stellen.

Verpleegkundige die bejaarde vastbond: "Ik wou niet dat ze in de vijver belandde"

In een rusthuis in Aalst werd een zorgkundige ontslagen nadat zij een dementerende vrouw met weglööpgedrag vastbond met een laken voor haar veiligheid. Ze zei dat ze het deed om te voorkomen dat de vrouw onder een auto of in de vijver terechtkwam. Later werd de vrouw tijdelijk opgesloten in een kooi door andere personeelsleden. (Nws, 2016)

De zorgkundige stelde dat zij de dementerende vrouw vastbond voor haar veiligheid, wat zou kunnen wijzen op een onopzettelijke daad met goede bedoelingen. Echter, de handeling zelf en het later opsluiten van de vrouw in een kooi, kan ook als opzettelijk gezien worden, vooral als we kijken naar de grens tussen bescherming en mishandeling. Dit voorbeeld benadrukt hoe de lijnen tussen mishandeling en misbehandeling vaak vervagen, wat het moeilijk maakt om zwart-wit te beoordelen.

PLEGERS VAN OUDEREN- MIS(BE)HANDELING: PERSOONLIJK NETWERK VS. BEROEPSKRACHTEN

Hoewel de meeste plegers voortkomen uit het persoonlijk netwerk van ouderen, zoals familieleden, gaat het in een kleiner aantal om

beroepskrachten en vrijwilligers, zoals we in bovenstaand voorbeeld kunnen vaststellen. Belangrijk hierbij is dat de pleger altijd een zorgrelatie heeft met het slachtoffer, waarbij er sprake is van een bepaalde afhankelijkheid. De mishandeling kan zich afspelen op generationeel of intergenerationeel niveau. Dit wil zeggen dat plegers zowel uit dezelfde generatie (generationeel) als tot verschillende generaties (intergenerationeel) behoren als het slachtoffer. (Royers & Van Bavel, 2012)

Het verschil tussen ouderenmis(be)handeling in zorginstellingen en in de thuissituatie blijkt in de praktijk complexer dan de literatuur wellicht suggereert. De sociaal werker in het ziekenhuis merkt op dat het moeilijk te objectiveren is wanneer ouderenmis(be)handeling het meest voorkomt, aangezien veel gevallen vaak onzichtbaar blijven voor buitenstaanders. Volgens haar ervaring komt mishandeling het meest voor in de thuissituatie, maar ook in instellingen is het een veelvoorkomend probleem. Een voorbeeld die zich in het ziekenhuis heeft afgespeeld, is een verpleegkundige die tijdens haar nachtshift een dolende patiënt had opgesloten in het restaurant. De sociaal werker benadrukt nadrukkelijk dat er geen slechte bedoelingen achter zitten, maar ze legt de verantwoordelijkheid vooral bij het falende systeem, dat mede wordt beïnvloed door personeelstekorten en hoge werkdruk. Hierdoor hebben medewerkers vaak minder geduld met hun patiënten.

In dit opzicht komt de theorie uit de literatuur overeen met de praktijkervaringen van de sociaal werker, maar het laat ook zien dat de oorzaken van ouderenmis(be)handeling breder zijn dan alleen generatie- of familierelaties. In zorginstellingen spelen structurele problemen zoals een tekort aan personeel en werkdruk een cruciale rol, wat de uitdaging van het herkennen en voorkomen van ouderenmis(be)handeling vergroot.

ACTIEVE VS. PASSIEVE OUDEREN- MIS(BE)HANDELING

Ouderenmis(be)handeling kan zowel actief als passief zijn. Onder actieve mishandeling wordt er schade gezien die wordt veroorzaakt door het uitvoeren van een bepaalde handeling. (bv. slaan, uitschelden, geld afhaken). Onder passieve mishandeling worden handelingen gezien die niet worden uitgevoerd. (bv. geen juiste medicatie krijgen, geen gepaste voeding krijgen,...) (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

VORMEN VAN MIS(BE)HANDELING

Er zijn in totaal zes vormen van mis(be)handeling te onderscheiden, nl: lichamelijke mishandeling, psychische mishandeling, financiële mishandeling, seksuele mishandeling, verwaarlozing en burgerlijke mishandeling. Elke vorm kent specifieke signalen die vaak subtiel of verborgen kunnen zijn, waardoor de rol van sociaal werkers van groot belang is. Sociaal werkers spelen een cruciale rol in het herkennen, rapporteren en interveniëren bij elke vorm van mis(be)handeling, door hun observaties, begeleiding en doorverwijzingen naar de juiste zorg of ondersteuning.

Lichamelijke mishandeling ontstaat wanneer handelingen een lichamelijk letsel veroorzaken, zoals slaan, schoppen, fixeren of het dwingen tot medicatie-inname. Signalen zijn blauwe plekken, breuken, brandwonden of verwondingen die niet overeenkomen met de gegeven verklaringen. Ook schrikreacties en weigering tot zorg kunnen tekenen zijn. Niet alle letsels zijn even goed zichtbaar, soms zijn ze alleen te zien bij intiem of medisch onder-

zoek. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

Psychische mishandeling omvat emotioneel of psychisch geweld, zoals verwijten, isoleren, chanteren, bedreigen of vernederen. Dit kan leiden tot angst, verdriet of woede. Deze mishandeling is zeer moeilijk vast te stellen, omdat gedragingen zoals angstig of beschaamd gedrag vaak lijken op symptomen van depressie of dementie. Observaties van interacties tussen de oudere en de pleger zijn hierbij cruciaal. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

Financieel misbruik betreft het misbruik van goederen of geld door een vertrouwenspersoon, bijvoorbeeld door diefstal, misbruik van volmachten of afpersing. Signalen zijn onder meer onverklaarbare geldopnames, geen toegang tot eigen geld, of een gebrek aan financiële middelen ondanks een goed inkomen. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

Seksueel misbruik slaat op grensoverschrijdend gedrag met dwang of geweld, zoals ongewenste aanrakingen, verkrachting of ongepast taalgebruik. Signalen kunnen blauwe plekken bij geslachtsdelen of plotselinge gedragsveranderingen zijn. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

Verwaarlozing ontstaat wanneer essentiële behoeften niet worden vervuld, zoals voeding, hygiëne of medische zorg. Dit kan ook voortkomen uit zelfverwaarlozing. Signalen zijn onder meer een onhygiënische woning, gewichtsverlies of het ontbreken van passende kledij of hulpmiddelen. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

Burgerlijke mishandeling betreft schending van rechten, zoals het beperken van vrijheid, privacy of zelfbeschikking. Voorbeelden zijn het verbieden van bezoek, het schenden van briefgeheim of woonrechten en het ontzeggen van beheer over eigen goederen. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

In al deze gevallen zijn sociaal werkers essentieel voor het bieden van een luisterend oor, het herkennen van signalen van mis(be)handeling en het begeleiden van de oudere naar de juiste zorg en ondersteuning. Sociaal werkers zijn de schakel tussen de oudere en de bredere zorg- en juridische systemen. Ze zorgen ervoor dat ouderen zich gehoord en beschermd voelen in een kwetsbare situatie.

Als ik terugkijk op mijn eigen ervaringen tijdens mijn stage op de sociale dienst in het ziekenhuis, merk ik dat financiële mishandeling het vaakst voorkomt. Daarna volgt verwaarlozing, emotionele en fysieke mishandeling. Ook de sociaal werker in het ziekenhuis zag dit als voornaamste vormen die in de praktijk voorkomen. Belangrijk is dat ze hier ook een onderscheid maakt bij mishandeling en misbehandeling. Wanneer er vanuit de familie met opzet wordt gehandeld, gaat dit voornamelijk over financiële mishandeling. Wanneer er geen kwade wil is vanuit de familie of professionals staat emotionele en fysieke mishandeling bovenaan.

(Luciani, z.d.) © Tony Luciani

OORZAKEN VAN MISBEHANDELING

Er kunnen drie oorzaken zijn, nl. onwetendheid, onkunde of onmacht. Er wordt gesproken van onwetendheid wanneer de mantelzorger de gevolgen van zijn handeling niet beseft. Als de mantelzorger niet over de juiste technische vaardigheden beschikt om de goede zorgen te kunnen bieden, wordt er gesproken van onkunde. Als de mantelzorger grote stress ervaart, doordat hij/zij/het geen andere uitweg meer kent, wordt dit gezien als onmacht. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

DETECTEREN, SIGNALEREN EN ONDERSTEUNEN: DE AANPAK VAN OUDEREN-MIS(BE)HANDELING

Het detecteren van ouderenmis(be)handeling is niet zo simpel. Er zijn vele grijze zones waarbij er moet blijven afgetast worden of er wel degelijk over mishandeling kan gesproken worden. Enkel in echte crisissituaties is dit meteen duidelijk, maar in tegenstelling tot de werkelijkheid is er vaker een lichtere vorm aanwezig die moeilijker herkenbaar is. Zoals besproken in “Vormen van mis(be)handeling” zijn er verschillende signalen die kunnen verwijzen naar ouderenmis(be)handeling, maar ook deze zijn soms onzichtbaar of moeilijk op te merken. De complexiteit van signalering en het ontbreken van zichtbaarheid zorgt ervoor dat ouderenmis(be)handeling veelal onopgemerkt blijft. Hierdoor leven veel ouderen in een situatie waarin zij niet de bescherming en zorg ontvangen die zij verdienen. (Krediet, 2010)

ORGANISATIES IN VLAANDEREN: WAAR KAN JE TERECHT?

Indien er een vermoeden is van ouderenmis(be)handeling, kan men terecht bij een aantal organisaties die met dit thema aan de slag gaan. In Vlaanderen gaan volgende organisaties hiermee aan de slag: 1712, Woonzorglijn en VLOCO. Elke organisatie gaat aan de slag met deze problematiek, maar kent elk zijn specialiteiten.

1712

Als eerste heb je 1712. Dit is de hulplijn geweld, misbruik en kindermishandeling. Het is een hulplijn voor elke burger die een vraag heeft over geweld, misbruik en kindermishandeling. Hier kan dus zowel slachtoffer, pleger, als mensen met een vermoeden van ouderenmis(be)handeling in hun netwerk terecht. De hulplijn biedt informatie en advies, waarbij ze ook doorverwijzen. Belangrijk is dat de hulplijn geen meldpunt is voor de mis(be)handeling. Ze bespreken de situatie met de beller en geven informatie over welke stappen er kunnen gezet worden. De beslissing ligt (bijna) altijd bij de beller, enkel wanneer de beller of degene waarvoor je belt echt in gevaar is, worden er stappen ondernomen. (Over 1712, z.d.)

WOONZORGLIJN

Indien de mis(be)handeling zich voordoet in een woonzorgcentrum is er een andere dienst die kan worden gecontacteerd, nl. Woonzorglijn. Woonzorglijn richt zich specifiek op ontspoorde zorg in een voorziening. Ze geeft informatie en advies en behandelt klachten. Ook klachten bij assistentiewoningen, kortverblijven of dagverzorgingscentra kunnen hier terecht. (Woonzorglijn, z.d.)

VLOCO

Als laatste heb je de organisatie VLOCO. VLOCO is het directe aanspreekpunt voor professionals die te maken krijgen met ouderenmis(be)handeling. Ze zorgen voor

informatie en geven advies met betrekking op concrete casussen. Belangrijk hierbij is dat VLOCO geen mandaat heeft om tussen te komen in bepaalde situaties, maar bij crisissituaties kunnen ze wel doorverwijzen naar regionale ouderenmis(be)handelingswerkingen van de provincie waarin het slachtoffer woont. (Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(Be)Handeling, z.d.)

HET JURIDISCHE KADER ROND

OUDERENMIS(BE)HANDELING

Ouderen vallen onder hetzelfde juridische kader als de rest van de bevolking. Zolang iemand wilsbekwaam is, zal men eerst de vervolgstappen toelichten en de persoon begeleiden bij het zelfstandig nemen van een weloverwogen beslissing. Bij tekenen van ouderenmis(be)handeling is het belangrijk om de wensen van het slachtoffer zoveel mogelijk te respecteren, zelfs als hun keuzes moeilijk te aanvaarden zijn. Toch zijn er een aantal situaties waarin men genooddaakt is om in te grijpen, bijvoorbeeld wanneer de veiligheid van de oudere in gedrang komt. Dit kan inhouden dat het slachtoffer en de dader zoveel mogelijk van elkaar gescheiden worden of dat het gerecht wordt ingeschakeld. (Deken et al., 2004)

Ouderen die niet meer wilsbekwaam zijn, kunnen beschermd worden door een bewindvoerder. Dit werd beschreven in de wet van **17 MAART 2013. - Wet tot hervorming van de regelingen inzake onbekwaamheid en tot instelling van een nieuwe beschermingsstatus die strookt met de menselijke waardigheid (1)**. Deze wet stelt dat een bewindvoerder kan worden aangesteld om financiële en/of persoonlijke belangen te behartigen: “Art. 499/2. De bewindvoerder over de goederen besteedt de inkomsten van de beschermde persoon aan diens onderhoud, verzorging en welzijn, en ordert de toepassing van de sociale

wetgeving in het belang van de beschermde persoon. Hij stelt de beschermde persoon, na daarover met hem en diens vertrouwenspersoon en bewindvoerder over de persoon te hebben overlegd, de nodige sommen ter beschikking. Een en ander geldt onverminderd hetgeen bij wet en verordening bepaald is omtrent de vergoeding van de kosten van onderhoud van de zieken, gehandicapten en bejaarden.” (Wet tot hervorming van de regelingen inzake onbekwaamheid, 2013).

Hoewel er geen specifieke wetgeving voor ouderenmis(be)handeling bestaat, valt dit onder het strafrecht. Mishandeling, verwaarlozing, of financieel misbruik van ouderen is strafbaar volgens de algemene strafwet. Het Belgisch Strafwetboek bevat bepalingen die mishandeling en verwaarlozing strafbaar stellen ongeacht de leeftijd van het slachtoffer. De volgende artikelen zijn hierbij relevant:

- Volgens het Belgisch Strafwetboek (art. 398-400) wordt opzettelijke mishandeling gestraft met gevangenisstraf en geldboetes, waarbij de strafmaat afhankelijk is van de ernst van de verwondingen en de aanwezigheid van voorbedachte rade (Wetboek van Strafrecht, 1867).
- Schuldig verzuim, waarbij iemand nalaat hulp te bieden aan een persoon in gevaar, is strafbaar volgens artikel 422 bis van het Belgisch Strafwetboek. (Wetboek van Strafrecht, 1867).

Vervolgens hebben gezondheidsmedewerkers een meldingsplicht wanneer zij te maken krijgen met situaties waarbij de fysieke of psychische integriteit van een kwetsbaar persoon in het gedrang komt. Hoewel de wet geen expliciete sectie bevat die enkel op ouderen gericht is, geldt deze meldingsplicht algemeen voor alle patiënten. Dit staat zo beschreven in de wet van **10 mei 2015 – gecoördineerde wet betreffende de uitoefening van de gezondheidsberoepen**. (Wet van 10 mei 2015, 2015)

DE COMPLEXITEIT VAN OPVOLGING BIJ

OUDERENMIS(BE)HANDELING

Wat mij vooral zorgen baart is de opvolging van bepaalde casussen waar ouderenmis(be)handeling optreedt. Het herkennen van de signalen is één ding, maar het werkelijk aanpakken van het probleem is vaak veel ingewikkelder dan je op het eerste zicht zou denken. Wanneer bijvoorbeeld sociaal werkers in een ziekenhuis signalen van ouderenmis(be)handeling opmerken, zijn ze verplicht om met de persoon in kwestie te gaan spreken. Maar als sociaal werkers zijn ze gebonden aan de wensen van de patiënt. Indien de patiënt zelf aangeeft dat er problemen zijn, kan er ingegrepen worden via gerechtelijke stappen. Mits toestemming wordt er een aanvraag gedaan voor bewindvoering over goederen en/of personen. Indien de patiënt hier niet mee akkoord gaat, kan er contact worden opgenomen met thuiszorgdiensten, als zij aanwezig zijn, om een oogje in het zeil te houden. Indien er geen thuiszorgdiensten aanwezig zijn, kan de sociale dienst weinig doen. Er is natuurlijk een uitzondering, nl. indien de veiligheid van de oudere in het gedrang komt, moet er melding worden gedaan bij de politie.

Indien de oudere niet meer wilsbekwaam is, worden er tevens gerechtelijke stappen ondernomen. Belangrijk hierbij is dat dit met het team grondig wordt besproken en dat de arts akkoord gaat. Als sociale dienst wordt er dan een aanvraag voor bewindvoering aangevraagd, maar de rechter zal beslissen indien de bewindvoering al dan niet wordt opgestart.

(Luciani, z.d.) © Tony Luciani

KWALITEIT VAN LEVEN EN KWETSBAARHEID BIJ OUDEREN

In onze maatschappij wordt er meer en meer gekeken naar de ouderen en de mogelijkheid om langer thuis te wonen. Dit brengt echter risico's met zich mee, zoals eenzaamheid, ziekte en toenemende hulpbehoevendheid. Deze factoren zorgen ervoor dat we over een kwetsbare groep spreken. Wanneer het voor hen moeilijk wordt om zelfstandig te blijven functioneren, zijn ze afhankelijk van hun netwerk. Deze afhankelijkheid kan, mede door factoren als onkunde, onmacht of onwetendheid, leiden tot een disbalans in de relatie. Dit zorgt voor een groter risico op ouderenmis(be)handeling. Met de toenemende vergrijzing en de nadruk op de vermaatschappelijking van de zorg, zal dit waarschijnlijk verder blijven toenemen. (DPG Media Privacy Gate, z.d.)

Ouderen willen niet alleen langer thuis wonen, maar ook een goede kwaliteit van leven behouden. Maar wat zien de ouderen onder kwaliteit van leven? Nivel[2] deed onderzoek naar wat ouderen zien als kwaliteit van leven en bekwam 7 aanknopingspunten, nl. vertrouwdheid, luisteren, gezondheid en wat de oudere graag wil doen, signaleren, mantelzorgers, vooruitkijken en samenwerking. Dit betekent dus dat ouderen thuis willen wonen in een vertrouwde omgeving met hun eigen netwerk. Dit biedt hen rust en veiligheid. Daarbovenop weten ouderen vaak zelf wat ze willen en wat ze belangrijk vinden in hun leven, daarbij is het luisteren naar hun prioriteiten zeer belangrijk. Vervolgens is gezondheid van belang, maar kwaliteit van leven betekent vooral kunnen doen wat betekenisvol is, zoals sociale activiteiten. Zorg moet aansluiten op persoonlijke behoeften.

Bij ouderen bestaat er een kwetsbaar

evenwicht tussen lichamelijke en psychische gezondheid en het sociale netwerk. Wanneer dit evenwicht wordt verstoord, zoals bijvoorbeeld bij ouderenmis(be)handeling, is het zeer belangrijk dat dit tijdig gesignaleerd wordt. Op die manier kunnen moeilijke omstandigheden vermeden worden. Ook de mantelzorger speelt hier een cruciale rol in. De mantelzorger is niet alleen belangrijk voor signalisatie, maar ook om de kwaliteit van leven bij de oudere in stand te houden. De mantelzorger helpt het mee mogelijk te maken dat de oudere langer thuis kan blijven wonen. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat de mantelzorger soms overbevraagd wordt, waardoor dit ouderenmisbehandeling mogelijk maakt. Kwaliteit van leven is individueel, waardoor een gesprek met de oudere noodzakelijk is. Ook een goede samenwerking tussen ouderen, mantelzorgers en zorgprofessionals is cruciaal om een kwaliteit van leven bij de oudere te kunnen creëren en behouden. (Boeije & Stichting Het Nivel, 2019)

Ouderenmis(be)handeling is een groot maatschappelijk probleem en heeft een diepgaande invloed op de kwaliteit van leven van slachtoffers. Het kan leiden tot fysieke verwondingen, psychische problemen zoals angst en depressie, en sociale isolatie. Daarnaast kan het vertrouwen in anderen ernstig worden geschaad, wat het moeilijk maakt om hulp te zoeken of relaties aan te gaan. Deze negatieve effecten verminderen de algehele levenskwaliteit en kunnen leiden tot een vermindering van de gezondheid en het welzijn van ouderen. Sociaal werkers spelen dan ook een cruciale rol bij het signaleren en aanpakken van ouderenmis(be)handeling. Door hun directe contact met ouderen kunnen zij tekenen van mishandeling herkennen en passende interventies initiëren. Het bieden van psychosociale ondersteuning helpt bij het verminderen van stress en het herstellen van het gevoel van veiligheid bij de oudere. Daarnaast kunnen sociaal werkers ouderen begeleiden bij het herstellen van sociale

[1] Stichting Het Nivel: publieke kennisorganisatie zonder winstoogmerk, die onderzoek doet naar de gezondheidszorg (Stichting Het Nivel, z.d.)

contacten en het versterken van hun netwerk, wat essentieel is voor het verbeteren van hun kwaliteit van leven. (Raemdonck, 2019)

Het is van groot belang dat sociaal werkers goed zijn opgeleid in het herkennen van signalen van mis(be)handeling en weten welke stappen ze moeten ondernemen om effectieve hulp te bieden. Samenwerking met andere professionals en instanties is hierbij essentieel om een geïntegreerde aanpak te waarborgen en de levenskwaliteit van getroffen ouderen te verbeteren. (Goes et al., 2016)

Sociaal werkers leveren, op basis van hun praktijkervaring, zowel gevraagd als ongevraagd input en advies bij beleidsvorming. Hun inzichten zijn essentieel voor het creëren van effectief beleid dat aansluit bij de behoeften van ouderen en de uitdagingen binnen het sociale domein. (Koeter et al., z.d.) Signaleren van ouderenmis(be)handeling naar beleidsmakers is van groot belang om het probleem effectief aan te pakken en duurzame verbeteringen in de zorg en bescherming van ouderen te realiseren.

DE TOEKOMSTIGE IMPACT VAN VERGRUZZING OP OUDEREN- MIS(BE)HANDELING

Het is zeer belangrijk om dit thema binnen de maatschappelijke ontwikkeling vergrijzing te bekijken. Het thema is een probleem op zich, maar binnen de vergrijzing zal dit in de toekomst enkel maar ernstiger worden. Door de vergrijzing zal de nadruk vooral liggen op het langer thuis blijven wonen en op de zelfredzaamheid. Dit zal op zijn beurt de druk op de mantelzorgers verhogen, wat op zijn

beurt tot meer ouderenmis(be)handeling zal leiden, zowel onbewust als bewust. (Ouderenmis(Be)Handeling (H)Erkennen en Bespreekbaar Maken, z.d.)

UITDAGINGEN IN HET AANPAKKEN VAN OUDEREN- MIS(BE)HANDELING

Ouderenmis(be)handeling is een complex en gevoelig probleem waarbij sociaal werkers een cruciale rol spelen in signalering, preventie en interventie. De uitdagingen die zij hierbij tegenkomen, zijn divers.

Volgens de sociaal werker in het ziekenhuis is de grootste uitdaging binnen sociaal werk het objectiveren van dergelijke situaties. Als sociaal werker ben je altijd gebonden aan de vertrouwenspersoon en wat de patiënt wil, wat het effectief blootleggen van de werkelijke situatie bemoeilijkt, zeker wanneer de patiënt de pleger in bescherming neemt.

Ook het aanpakken van het grote taboe die rond ouderenmis(be)handeling ligt vormt een grote uitdaging. Ouderenmis(be)handeling is reeds lange tijd moeilijk bespreekbaar, maar krijgt de afgelopen twintig jaar langzaam meer aandacht van het publiek, beleidsmakers en hulpverleners. (Royers & Van Bavel, 2012) Zo zegt L.H. Spaans: 'Willen we ouderenmishandeling adequaat kunnen signaleren en er daadwerkelijk iets aan doen, dan hebben we een drievoudig taboe te slechten: dat van het slachtoffer, de dader en de hulpverlener.' (L.H. Spaans, 2004). Stilletjes aan krijgt het thema wat meer aandacht, maar er is nog steeds veel weerstand te overwinnen. De grootste reden van dit taboe is omdat de mis(be)handeling vaak in de thuisomgeving afspeelt. Men

bespreekt dergelijke problemen namelijk liever niet in het openbaar.

Lange tijd werd in onze samenleving niet gedacht dat ouderen door hun familieleden mishandeld konden worden. Hierdoor werd ouderenmis(be)handeling niet herkend als een sociaal probleem. Een kwestie wordt pas gezien als een maatschappelijk probleem wanneer belanghebbende groepen het fenomeen onder de aandacht brengen, het erkennen als een probleem en actie ondernemen om het aan te pakken. ' (L.H. Spaans, 2004)

Ouderenmis(be)handeling blijft een gevoelig onderwerp, waardoor het lastig is om het omvangrijke "grijze gebied" volledig in kaart te brengen. Toch groeit de urgentie om deze problematiek aan te pakken, mede door de toenemende vergrijzing, de hogere levensverwachting en het stijgende aantal thuiswonende ouderen. Hulpverleners spelen hierin een cruciale rol. Door het onderwerp bespreekbaar te maken, kennis en ervaringen met collega's uit te wisselen, expertise op te bouwen en effectieve methodieken te ontwikkelen, kunnen zij bijdragen aan het doorbreken van het taboe. Dit zorgt voor een toename in zichtbaarheid, die op zijn beurt kansen biedt om mis(be)handeling sneller te signaleren, beter te beoordelen, op te lossen en idealiter te voorkomen. (L.H. Spaans, 2004)

CONCLUSIE

Ouderenmis(be)handeling is een complex en urgent maatschappelijk probleem dat verschillende oorzaken en vormen kent. Het treft een kwetsbare groep die afhankelijk is van zorg en ondersteuning van anderen. Ondanks de vergrijzing en de groeiende aandacht voor de kwaliteit van leven van ouderen, blijft deze problematiek te vaak onopgemerkt of onbesproken, mede door de taboes die het omringen.

Het aanpakken van ouderenmis(be)handeling vraagt niet alleen om betere bewustwording en signalering, maar ook om structurele veranderingen binnen de zorg en samenleving. De vermaatschappelijking van de zorg legt meer verantwoordelijkheid bij mantelzorgers en professionals, wat zowel kansen als risico's biedt. Samenwerking tussen sociaal werkers, zorginstellingen, beleidsmakers en het sociale netwerk van ouderen is cruciaal om mis(be)handeling effectief te bestrijden.

Om deze uitdaging aan te pakken zijn multidisciplinaire inspanningen nodig, zoals betere opleiding van hulpverleners, versterking van ondersteuningsnetwerken en het doorbreken van het taboe rond ouderenmis(be)handeling. Alleen door gezamenlijk te werken aan preventie en interventie kunnen we ervoor zorgen dat ouderen zich veilig voelen en met respect en waardigheid worden behandeld, ongeacht hun afhankelijkheid.

Met de toenemende vergrijzing in Vlaanderen is dit niet alleen een dringende prioriteit, maar ook een verantwoordelijkheid van de hele samenleving.

(Luciani, z.d.) © Toni Luciani

BRONNENLIJST

Author-Kce. (2024, 2 februari). *Zorg voor ouderen*. Naar een Gezond België. <https://www.gezondbelgie.be/nl/performantie-van-het-belgische-gezondheidssysteem/specifieke-zorgdomeinen/zorg-voor-ouderen>

Be.STAT. (z.d.). <https://bestat.statbel.fgov.be/bestat/crosstable.xhtml?view=5fee32f5-29b0-40df-9fb9-af43d1ac9032>

Boeije, H. & Stichting Het Nivel. (2019). *Zeven aanknopingspunten voor kwaliteit van leven van ouderen die langer thuis wonen*. Nivel. Geraadpleegd op 29 december 2024, van <https://www.nivel.nl/sites/default/files/bestanden/Zeven-aanknopingspunten-voor-kwaliteit-van-leven.pdf>

Comijs, H. C., Jonker, C., Pot, A. M., & Smit, J. H. (1997). *Agressie tegen en benadeling van ouderen: een onderzoek naar ouderenmishandeling*. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, 141, 1987-1987. <https://www.ntvg.nl/artikelen/agressie-tegen-en-benadeling-van-ouderen>

Deken, L., Pas, L., Afdeling Onderzoek, Wetenschappelijke Vereniging Vlaamse Huisartsen, WVVH Onderzoeksequipe, Groupe de recherche SSMG, Expert juridique francophone, Geraadpleegde Vlaamse Experts: Mr Verrycken M. Vervaecke I., Meldpunt Ouderenmis(be)handeling, Canadian Task Force on the Periodic Health Examination, International Network for the Prevention of Elder Abuse, Raad van Europa, World report on violence and health, & Lach et al. (2004). *Ouderenmis(be)handeling: aandachtspunten voor artsen op de eerste lijn* (pp. 1-5). https://www.health.belgium.be/sites/default/files/uploads/fields/fpshealth_theme_file/gids_ouderenmisbehandeling_7864422_nl.pdf

DPG Media Privacy Gate. (z.d.-b). <https://www.hln.be/kapellen/risico-op-ouderenmishandeling-neemt-toe-we-willen-de-schaamte-wegnemen~a2c4bca0e/>

Gezondheid en wetenschap. (z.d.). *Mishandeling van ouderen* · Gezondheid en wetenschap. [gezondheidenwetenschap.be. https://www.gezondheidenwetenschap.be/richtlijnen/ouderenmishandeling-in-de-thuissituatie](https://www.gezondheidenwetenschap.be/richtlijnen/ouderenmishandeling-in-de-thuissituatie)

Goes, A., Schakenraad, W., Daru, S., Hilde van Xanten, & Wilco Lindenberg. (2016). *Preventie en aanpak van ouderenmishandeling* (Door VNG & RegioAanpak Veilig Thuis; Chris Koning, Red.). <https://vng.nl/files/vng/publicaties/2016/20160512-handleiding-preventie-en-aanpak-van-ouderenmishandeling.pdf>

Koeter, L., Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk (BPSW), emeritus hoogleraar sociaal werk Hans van Ewijk, lectoren Lilian Linders, Judith Metz, Leonie le Sage, hoogleraar sociaal werk Margo Trappenburg, Henk Geertsema, & Gea Kusters. (z.d.). *Beroepsprofiel van de sociaal werker*. <https://www.bpsw.nl/app/uploads/downloads/BPSW-Beroepsprofiel-Sociaal-Werker-digitale-versie-november-2023.pdf>

Krediet, G. (2010). *Ouderenmishandeling: Ervaringen en interventies*. Elsevier gezondheidszorg.

Luciani, T. (z.d.). *I'm Not Half the Person I Used to Be*. <http://www.tonyluciani.ca/photography.html>

Nws, V. (2016, 13 december). Verpleegkundige die bejaarde vastbond: “Ik wou niet dat ze in de vijver belandde”. https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2016/12/13/verpleegkundige_diebejaardevastbondikwounietdatzeindevijverbelan-1-2843551/ *vrtnws.be*.

Nws, V. (2023, 15 juni). Wekelijks 22 meldingen van ouderenmis(be)handeling: “Nog maar topje van ijsberg”. *vrtnws.be*. [https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/06/14/ouderenmis-be-handeling/Ouderenmis\(be\)handeling_\(h\)erkennen_en_bespreikbaar_maken_\(z.d.\)._UCLL_Research_&_Expertise.https://research-expertise.ucll.be/nl/ouderenmisbehandeling#:~:text=Wekelijks%20worden%20gemiddeld%20meer%20dan,met%20ouderenmis\(be\)handeling.](https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/06/14/ouderenmis-be-handeling/Ouderenmis(be)handeling_(h)erkennen_en_bespreikbaar_maken_(z.d.)._UCLL_Research_&_Expertise.https://research-expertise.ucll.be/nl/ouderenmisbehandeling#:~:text=Wekelijks%20worden%20gemiddeld%20meer%20dan,met%20ouderenmis(be)handeling.)

Over 1712. (z.d.). 1712. <https://www.1712.be/nl/over-1712>

Photography. (z.d.-b). Tony Luciani. <http://www.tonyluciani.ca/photography.html>

Portret fotografie. zwart wit en uniek door Steven Dijkshoorn. (2022, 5 juli). <https://www.stevendijkshoorn.nl/fotos/portret-fotografie/>

Raemdonck, K. (2019b, november 21). *Sociaal werkers helpen levensstress te managen*. Sociaal.Net. <https://sociaal.net/opinie/sociaal-werkers-helpen-levensstress-te-managen/#:~:text=Als%20specifieke%20expertise%20claimen%20sociaal,daarmee%20hun%20identiteit%20en%20imago.>

Royers, T., & Van Bavel, M. (2012). *Oud Leed: Basisboek ouderenmishandeling*. SWP Amsterdam. Spaans, L.H. Taboe met het taboe rond ouderenmishandeling. DENK 16, 103–105 (2004). <https://doi.org/10.1007/BF03059143>

Stichting Het Nivel. (z.d.). *Nivel. Nivel*. Geraadpleegd op 29 december 2024, van <https://www.nivel.nl/nl/over-het-nivel>

Ventura, S. (z.d.). *Sandra Ventura - Sandra Ventura Fotografia | LensCulture*. LensCulture. <https://www.lensculture.com/projects/1467029-sandra-ventura-fotografia>

Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(be)handeling. (z.d.). https://www.ouderenmisbehandeling.be/vloco/Hulpverlener_OMB_Definitie.aspx

Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(be)handeling. (z.d.-b). https://www.ouderenmisbehandeling.be/vloco/Hulpverlener_WatNu_WatDoetVLOCO.aspx

Wet tot hervorming van de regelingen inzake onbekwaamheid en tot instelling van een nieuwe beschermingsstatus die strookt met de menselijke waardigheid van 17 maart 2013, Belgisch Staatsblad, 14 juni 2013. https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article.pl?language=nl&sum_date=2025-01-03&pd_search=2013-06-14&numac_search=2013009163&page=1&lg_txt=N&caller=list&2013009163=2&view_numac=&dt=Wet&ddd=2013-03-17&choix1=en&choix2=en&fr=f&nl=n&du=d&trier=afkondiging

Wet van 10 mei 2015 betreffende de uitoefening van gezondheidszorgberoepen, Belgisch Staatsblad. https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/article.pl?language=nl&sum_date=&pd_search=2015-06-18&numac_search=2015A24141&page=1&lg_txt=N&caller=list&2015A24141=0&trier=afkondiging&view_numac=1867060801n&dt=WET&ddd=2015-05-10&nl=n&choix1=en&choix2=en

Wetboek van Strafrecht van 8 juni 1867. Belgisch Staatsblad. https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=1867060801&table_name=wet#LNK0107

Woonzorglijn. (z.d.). Vlaanderen. <https://www.vlaanderen.be/organisaties/administratieve-diensten-van-de-vlaamse-overheid/beleidsdomein-welzijn-volksgezondheid-en-gezin/departement-zorg/afdeling-woonzorg/woonzorglijn>